

ENTRE LA GRAMÀTICA I EL DICCIONARI (II): REPRESENTACIÓ DELS MOTS GRAMATICALITZATS EN ELS DICCIONARIS BILINGÜES CATALÀ-ESPANYOL*

XAVIER RULL

(Universitat Rovira i Virgili)

1 INTRODUCCIÓ

Els *mots gramaticalitzats* són mots plens (noms, adjectius, verbs) que operen com a funcionals (preposicions, quantificadors, auxiliars, etc.). El procés mitjançant el qual els mots plens han esdevingut funcionals s'anomena *gramaticalització*.

Un mot gramaticalitzat és una complicació per al lexicògraf. En un diccionari, com s'ha de representar? Ha d'anar a l'article lexicogràfic del mot del qual prové (com si fos un significat evolucionat) o ha d'anar en un article diferenciat?

En diccionaris bilingües la qüestió és un poc més enrevessada. En aqueixes obres els mots plens hi estan, en principi, ben resolts (català *taula* = francès *table* = espanyol *mesa*);¹ però els mots funcionals són més difícils de tractar, atesa la seva complexitat.² Si els mots funcionals són difícils de gestionar en la

* Aquest treball és la segona part d'una sèrie. Al V Col·loqui Internacional de l'Associació Francesa de Catalanistes (Lorient 2011) vaig llegir-hi una comunicació sobre com es tracten els mots gramaticalitzats als diccionaris generals catalans publicats entre 1990 i 2010 (Rull [en premsa a]). Al IV Col·loqui *La Lingüística de Pompeu Fabra* (Tarragona 2013) hi presento una comunicació sobre el tractament dels mots gramaticalitzats al *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra (DGLC, Edhasa, 1932) i altres de coetanis: el *Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana amb la correspondència castellana* (DSalvat, Salvat, 1930) i el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB, Moll, 1926-1962). La recerca que subjau a aquest treball s'emmarca parcialment en el projecte «Les unitats verbals catalanes: gramàtica, fraseologia, variacionisme i estandardització», finançat per la Universitat Rovira i Virgili i el Banco Santander (referència: 1321 U07 E30 N-2011LINE-10).

1. Fins i tot quan hi ha especialitzacions (espanyol *mesa electoral* = català *mesa electoral*), i també quan apareixen en frases fetes amb un significat específic (espanyol *dar la vuelta* = català *fer la volta* o *capgirar* però espanyol *darle vueltas* = català *donar-hi voltes* o *capficar-s'hi*). Això no treu que alguna solució sigui difícil de resoldre, com les frases fetes (francès *voir tout en bleu* = català *veure-ho tot de color rosa*).

2. En podem posar mostres. (1) Actualment, en català els possessius atons sols es fan servir en parentiu (i algun altre context, com *ma casa* en valencià). Per tant, la traducció des del francès ha de tenir en compte el mot que segueix el possessiu (*mon père* = *mon pare* o *el meu pare*, però *mon ami* = *el meu amic*). (2) La

lexicografia bilingüe, els gramaticalitzats (és a dir, funcionals que provenen de plens) encara ho són més. Per tant, requereixen més atenció.³

En el treball present analitzo com es gestionen els mots gramaticalitzats als diccionaris català-espanyol generals (exclosos, doncs, els escolars) publicats entre el 1960 i el tombant de mil·lenni. L'objectiu és determinar si s'han tractat de manera homogènia o si, per contra, hi ha hagut dispersió metodològica. Les obres a examen són:

- *Albertí* *Diccionari castellà-català català-castellà* de Santiago Albertí (Albertí / Simpar, 1961)
- *Arimany* *Diccionari català-castellà i castellà-català*, de Miquel Arimany (Arimany, 1974)
- *Vox Manual* *Diccionari manual castellà-català català-castellà* Vox, 2a ed. (Bibliograf, 1976)
- *Miracle* *Diccionari català-castellà castellà-català*, 2a ed. revisada, de Josep Miracle (Poseidon, 1976)
- *Moll Gros* *Diccionari català-castellà castellà-català* de Francesc de Borja Moll (Moll, 1977 [consultada la reimpressió del 2004])
- *Munté* *Diccionari català-castellà castellà-català. Vocabulari bàsic ampliat* de Josep Munté i Vila (Caixa Barcelona / Blume, 1981)

preposició francesa à s'usa en més contextos que no pas la catalana *a*. A voltes ambdues preposicions són equivalents (*je suis à votre service, lavage à fond* es tradueixen per *estic al vostre servei, rentatge a fons*); però altres cops no (*mousse à raser, prêt à porter, eau bonne à boire, il fait peine à voir, coupe à champagne, machine à boucher, facile à porter, lait à transformation, nettoyer à sec, yaourt aux fraises, ils ne servent pas à rien, voiture à vendre ou à louer*, etc., equivalen a *escuma d'afaitar, preparat per a prendre, aigua bona per a beure, fa pena de veure, copa de xampany, màquina de tapar, fàcil de portar, llet per a la transformació, netejar en sec, iogurt de maduixes, no s'usen per a res, cotxe per vendre o per llogar*, etc.). (3) L'espanyol *encima* indica un lloc superior (*Está encima de la mesa; Está encima*). En català es tradueix per *sobre* o *damunt* (*És (a) sobre (de) la taula; És damunt (de) la taula; És a sobre; És (a) damunt*) i en francès per *sur* o *dessus* (*Il est sur la table; Il est dessus*). Però *encima* també introdueix una situació greujosa afegida a una altra (*Le ayudo a limpiar y, encima, me insulta; Encima de que le ayudo a limpiar, me insulta*; Garachana 2008). En català pot traduir-se per *a sobre* o *al damunt* (*L'ajudo a netejar i, a sobre [o al damunt], m'insulta; A sobre [o al damunt] que l'ajudo a netejar, m'insulta*); però en francès es tradueix per *en plus* (*Je l'aide à nettoyer et, en plus, il m'insulte*). (4) Els adverbis espanyols *así, bien, mal* i *poco* tenen més d'un valor (Delbecque 1994; Sedano 2009). Es pot dir *Te portas bien* o *Lo haces bien* però també *Bien es verdad que...* o *Será bien eso bien lo otro*. Igualment, la construcció espanyola *un poco de* equival a *uns quants* (*Compré un poco de libros*).

3. Això val també per als traductors automàtics. En tenim una mostra amb el *pas* adversatiu del català. Frases com *No facis ni un pas* i *No ho facis pas*, passats pel traductor de Google <<http://translate.google.com>> (juliol del 2010), donen en espanyol *No hagas ni un paso* i *No lo hagas paso* (el juny del 2012 ja dóna *No lo hagas*). Un altre exemple són un tipus de coverbs típicament catalans, els adverbis que provenen d'infiniutius: *Ell poder que no vingui* (on *poder* és un adverbi, sinònim de *potser*) i *Ara neva tornar* (on *tornar* és un adverbi, sinònim de la locució *de nou*). El traductor del Google dóna com a traduccions a l'espanyol (juny del 2012) *Él poder que no venga* i *Ahora nieva volver*.

- *Canigó* *Canigó català-castellà castellà-català* de Pere Elies i Busqueta (Sopena, 1987 [consultada la reimpressió del 1989]⁴)
- *Moll Xic* *Vocabulari mallorquí-castellà*, 2a ed., de Francesc de Borja Moll (Moll, 1990)⁵
- *Vox Avançat* *Diccionari avançat català-castellà castellano-catalán Vox* (Bibliograf, 1999)
- *GEC* *Diccionari català-castellà*, 3a ed. (Enciclopèdia Catalana, 2001)

2 MOTS ANALITZATS

Els mots analitzats són:

- *Acabat* ‘després’ (*Acabat vindrem; Acabat de sopar vine*), sovint amb *en* anteposat (*En acabat vindrem*), cas en què també pot ser en forma de gerundi (*En acabant vindrem*). Del verb *acabar* ‘assolir el final’.⁶
- *Arreu* ‘de qualsevol manera’, usual a les Terres de l’Ebre, el Maestrat i la Plana (*plegar arreu* primer significa ‘tot el que hi ha’ i d’aquí ‘de qualsevol manera’; també val per a negar validesa a una informació: *Diu que se separen Arreu!*). Potser de l’expressió germànica *at red* ‘segons ordre’, que va donar *arreu* ‘a tots els llocs’, d’on eixirien els altres dos significats.
- *Ausades* ‘certament, realment’, pròpia de parlars valencians. De l’expressió *a osades*, a partir del verb *osar* ‘gostar’ (forma antiga).
- *Bastant* quantificador ‘quasi molt’ (*Érem bastants; Hi ha bastant(a) brutícia; Tens bastant de tremp; Ho has fet bastant bé*). Del verb *bastar* ‘haver-n’hi suficient’.
- *Cap* de destinació ‘en direcció a’ (*Anau cap allà*), quantificador zero (*Cap problema!*) i adversatiu (*No ha cap vingut*), usual aquest darrer al Pallars i Andorra. Del nom *cap* ‘testa’.
- *Ell* reforç expressiu (*Ell no n’hi ha!*), usual a les Illes. Del pronom personal *ell*.
- *Engir* quantitatiu ‘aproximadament’ (*Hi ha engir 100 persones*; també pot ser *per les engires*). Del nom *gir* ‘fet de girar’. En origen significa ‘a l’entorn’ (*Engir el mas hi ha matolls*) però adopta un sentit quantitatiu

4. En rigor s’hauria de considerar una reedició *stricto sensu*, perquè el volum consultat conté dos mapes comarcals de Catalunya, el del 1932-36 i el del 1987-1988; el segon inclou les comarques del Pla de l’Estany, el Pla d’Urgell i l’Alta Ribagorça, aprovades el 1988.

5. La 1a edició és del 1965; la 2a té el subtítol *Amb inclusió de les paraules típiques de Menorca i Eivissa*.

6. *En acabat* s’ha univerbat en *encabat* (*Encabat vindrem; Encabat de sopar vine*). No és normatiu, però és defensat per diversos autors, com Solà (1994: 98), que diu que «ja seria hora d’admetre *encabat* al diccionari normatiu», o Ortís (1999: 126), que el contraposa als barbarismes.

d'aproximació, igual que (*a*) *l'entorn (de)* (*Entorn del mas hi ha matolls; Hi ha a l'entorn de 100 persones*).

- *Espai* [o *a espai* o *d'espai*; també *espaïet* o *espaïtet*] 'lentament' (*Vés espai, no caigues!*), usual en terres tortosines i valencianes. Del nom *espai* 'lloc'.
- *Força* quantificador 'bastant' (*Hi ha força gent*). Del nom *força* 'capacitat física'.
- *Gota* quantificador 'gens' (*No tinc gota de son*). Del nom *gota* 'mínima porció de líquid', pel mateix procés que *pas* (vegeu infra).
- *Idò*, amb diversos usos (*Si no pots venir, idò no vinguis; Idò?, què fas aquí?*), usual a les Illes. De l'expressió *i doncs*.⁷
- *Massa* quantificador 'en excés' (*Hi ha massa gent* 'més del compte'). Del nom *massa* 'volum físic'.
- *Pas* adversatiu (*No ha vingut pas!* o *No ha pas vingut!*), amb bastants matisos (Morant Marco / Serra Alegre 1987) i usat al Rosselló com a negador simple (*És vingut pas* 'no ha vingut'). Del nom *pas* 'moviment de la cama per a avançar', ja que una unitat mínima sol servir de reforç en les negacions (Torrent-Lenzen 2007), incloent-hi el valor adversatiu o de *negació emfàtica* (Batllori / Hernanz 2009).
- *Passa* quantitatiu 'poc més' (*Més de 50 cotxes d'època amb passa de 150 persones arriben al Parlament*, http://www.parlament.cat/web/actualitat/noticies?p_format=D&p_id=5013292, 10-6-2006). Del verb *passar* 'anar més enllà d'un punt'.
- *Pla* adversatiu i confirmador (*Pla vindrà, en Joan!* 'no vindrà pas': *Era ell? —Pla*) i altres usos (Rigau 2004), viu a Cerdanya, Osona i la regió de Girona. Segurament de l'adjectiu *pla* 'sense abrupteses en l'extensió d'un espai'.
- *Ple* quantitatiu 'molt' (*Eren ple madures*; també en combinació amb *de*: *Hi havia ple de gent*), usual a Menorca, el Maresme (incloent-hi Badalona) i el Rosselló. Segurament de l'adjectiu *ple* 'ocupat fins dalt'.
- *Poc* adversatiu (*Poc ho sé fer anar, això!* 'no ho sé fer anar'), usual a Girona. De l'adjectiu-adverbi *poc* 'en quantitat baixa'.⁸
- *Poder* adverbi 'potser' (*Poder no vindré, demà*). De l'infinitiu *poder* 'ser capaç'.
- *Prou* quantificador 'suficient' i 'bastant' (*Prou de soroll!*; *Hi ha prou gent*) i confirmador i avalador (*Vindràs? —Prou!*; *He vist en Miquel —Prou*). Del nom *prou* (antigament 'profit').

7. És un mot clarament funcional, però que prové d'una expressió amb un altre mot funcional (*i doncs?*). Per tant, no es pot afirmar que provinguí d'un antic mot ple. Tanmateix, pel seu innegable interès per a la lexicografia bilingüe, el tracto. Sobre els límits d'aquest mot, vegeu Mascaró (2010).

8. Sobre l'origen d'aquest mot, vegeu Batllori / Hernanz (2009), que van més enllà de Rossich (1996).

- *Rai* proverbi ‘no importar’ (*El gerro rai, si s’ha trencat: tu t’has fet mal?*).⁹
- *Sisplau* de cortesia (*Sisplau, vine*). De l’expressió *si us plau*, amb el verb *plaure* (antigament ‘agradar’; avui *plaure* significa ‘agradar molt’).
- *Via* preposicional ‘mitjançant’ (*Això es sufraga via impostos*). Del nom *via* ‘camí’.
- *Vora* aproximatiu ‘més o menys’ (*Hi ha vora 100 persones*). Del nom *vora* ‘límit exterior d’una extensió’.
- *La mar (de)* ‘molt’ (*Està la mar de bé*).¹⁰ Del nom *mar* ‘massa d’aigua salada’.

3 ANÀLISI DE DADES

Feta la prospecció s’observen certs comportaments. En primer lloc, constatem que no tots els mots gramaticalitzats figuren als diccionaris. Això pot deure’s al fet que alguns mots formen part del llenguatge general mentre que d’altres no. Així, els mots que formen part de llenguatge general apareixen en pràcticament tots els diccionaris (*bastant, acabat, prou, massa, cap de destinació, cap* quantitatiu, etc.). D’entre els que no formen part del llenguatge general n’hi ha de dos tipus: els típicament dialectals (*poc* adversatiu, *cap* adversatiu, *arreu*,¹¹ *ausades, ple, passa*,¹² *idò, ell, espai*,¹³ etc.) i aquells que tenen més extensió geogràfica però que, tot i amb això, el registre estàndard ha sigut tradicionalment reticent a acollir-los (*poder, sisplau*,¹⁴ *encabat, via*,

9. És un mot clarament funcional, però no pot considerar-se estrictament un mot gramaticalitzat perquè se’n desconeix l’origen. El *DECat* (vol VII, p. 42) en diu que és una «Interjecció de naturalesa especial, usada com una frase el·líptica exclamativa», i assenyalava que les hipòtesis que s’han fet per a explicar-ne l’origen no són satisfactòries. El *DCVB* indica que «En l’any 1886, Balari escrigué un documentat article sobre l’origen, ús i significat del mot *rai* (publicat en 1916 per l’Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona) en el qual sosté com a evident que *rai* ve del llatí *radu*, ‘raig de llum’, i que originàriament es diria *això rai* amb el significat de «això és clar, és lluminós». Spitzer *Lexik*. 150 admet aquest origen com a molt versemblant, però relaciona erròniament *rai* amb *rall*. Grieria (BDC, IX, 99) admet l’ètim *radu*, però donant a *rai* el significat originari de ‘llamp’ (com el té el cast. *rayo*) i suposant que el to exclamatiu de *rai* té el seu origen en frases imprecatives com *rai te parteixi* (anàloga al *llamp te mati*, tan usual a Catalunya) [...]. En tot cas, pel seu innegable interès per a la lexicografia bilingüe, el tracto. Per a més informació sobre aquest mot, vegeu Espinal (1980; 1986) i Solà (1990); la primera fa notar que es pot dir *Em sembla que tu rai* però no pas *Tu em sembles rai*, fet que la lexicografia bilingüe ha de tenir present.

10. Pot acompanyar adjectius (*Un pis la mar de gran, És la mar de feliç, Una activitat la mar d’entretinguda, El cambrer era la mar d’eixerit*), l’adverbi *bé* (*Cuines la mar de bé*) i noms incomptables (*Hi havia la mar de gent, S’havia fet la mar d’il·lusions, A la sabata hi duies la mar de sorra!*; el *DCVB* també du aquest altre exemple: *Ja ho han dit, que havies duit la mar de perdius*). També s’usa com a locució adverbial (*Abans llegia la mar, De jove m’agradava la mar ballar, Anit plovia la mar*).

11. El sentit del mot *arreu* en tortosí (‘sense cura’) no sol figurar als diccionaris, però hi ha alguna equivalència que s’hi acosta; així, l’*Arimany* du una equivalència a l’espanyol que és *sin escoger*.

12. El mot *passa* sols figura al *GEC* i a l’*Albertí*. En tots dos casos és una accepció (de fet, una subentrada: *passa de*), que a l’*Albertí* es tradueix per «Algo más de (una cantidad), y pico».

13. L’adverbi *espai* tan sols és reconegut pel *Vox Avançat*, que consigna a *espai* com a entrada dins l’article del nom *espai*, i ho tradueix per *despacio, lentamente*. El *Moll Gros* no consigna l’adverbi *espai* però sí *espaïet*: «*espaïet* adv. (lentament) *despacio* || (en veu baixa) *callandito, bajito*».

14. Tots els diccionaris duen únicament *si us plau*, dins l’entrada *plaure*, generalment com a subentrada.

vora,¹⁵ etc.). Tant un tipus com l'altre generalment no apareixen als diccionaris; o, com a molt, se'n reconeix l'ús gramaticalitzat en una accepció dins l'article del mot *ple* (com veiem a *gota*¹⁶). El mot *pla* és pràcticament l'únic que es desvia d'aquesta tendència: tot i ser dialectal, força diccionaris el recullen.¹⁷

En aquest punt cal destacar que la *regionalitat* és un factor decisiu. Així, els diccionaris publicats a Barcelona no recullen *ausades*, *ell*, *idò*, *ple*, *gota* o el *cap* adversatiu, usuals al País Valencià (el primer), les Illes (el segon i el tercer), el Maresme, el Rosselló i Menorca (el quart), l'Alt Pirineu, algunes comarques gironines i la Catalunya Central (el cinquè) i l'Alt Pirineu (el sisè). Semblantment, els dos diccionaris *Moll Gros* i *Moll Xic*, editats a Mallorca, no recullen mots tan estesos en el llenguatge general com l'adverbi *força* o el *pas* adversatiu,¹⁸ mentre que sí que hi trobem la solució illenca *idò* (són els únics diccionaris que el duen).

També s'ha de dir que els diccionaris publicats al tombant del mil·lenni recullen més mots que no pas els diccionaris publicats dècades abans. Això pot explicar-se perquè els diccionaris més recents són prou més ambiciosos (per tant, la regionalitat perd força com a factor) i, alhora, han pogut incorporar més informació a partir de la recerca feta en àmbits acadèmics. Així, el *Vox Avançat* i el *GEC* recullen la preposició *via* o el quantitatiu *la mar* (*de*), que no apareixen en la resta de diccionaris; i el primer (però no pas el segon) fins i tot porta *ausades*, *espai* i *poder* (estranyament, però, el *Vox Avançat* no recull el *pas* adversatiu). També cal tenir present el fet que el llenguatge general ha anat incorporant solucions que antany eren vistes com a col·loquials, com el *poder* adverbial.

En segon lloc, hi ha desaparegut a l'hora de consignar jeràrquicament els mots gramaticalitzats. A cops apareixen en entrades diferenciades del mot *ple* del qual provenen, i a cops apareixen en accepcions (siguin una subentrada o no) dins l'article del mot *ple* del qual provenen. Val a dir que els

15. Els diccionaris només consignen, de manera general, la subentrada *a la vora de*; és el que fan *Vox Manual*, *Vox Avançat*, *Munté*, *Miracle*, *Moll Gros* i *Moll Xic* (aquests dos darrers, però, també recullen la subentrada *vora vora*, l'equivalència en espanyol de la qual és *bordeando*). L'ús de *vora* com a preposició pura (*Posa't vora meu*), si es reconeix, és com a forma alternativa a l'expressió composta *a la vora de*. Així, l'*Albertí* indica: «**Vora** f. - Borde. [...] || **A la v.** - Cerca, a la vera. || **A la v. de, v. de** (o simplement **vora**) - Cerca de». El *GEC* fa una cosa semblant, i cap més diccionari opta per aqueixa fórmula.

16. El mot *gota* només és reconegut per tres obres: *Albertí* (accepció amb remissió a *gens*: «**Gota** f. - Gota. - V. **Gens** [...]»), *Arimany* (exemple subentràdic, vegeu la nota 24) i *GEC* (entrada).

17. D'entre els diccionaris que el consignen (sis), alguns ho fan amb la subentrada *pla bé* amb valor de confirmació atenuada. L'*Albertí* escriu: «**Pla** adv. - V. **Pla bé**. || **P. bé** - Ya, desde luego»; el *Canigó* ho resol de manera quasi igual; i l'*Arimany* escriu: «**PLA** -ANA. plano -a, llano -a (**CAURE DE PLA**, caer de llano; **PLA, PLA BÉ**, puede, ciertamente; **PLA BÉ SE'N GUARDARÀ**, se guardará muy mucho)». El *GEC* hi destina una entrada i el *Moll Gros* i el *Vox Avançat* una entrada.

18. El *DCVB* (entrada *pas2*) indica que «L'ús de *pas* és desconegut en el llenguatge viu del País Valencià i de les Illes Balears».

diccionaris més recents (*Vox Avançat* i *GEC*) han apostat per les entradetes.¹⁹ Com a mostra de mots que han patit aqueixa diversitat de tractament entre diccionaris, tenim *força*²⁰ o *pla*.²¹

S'observa que, en línies generals, un mot gramaticalitzat molt arrelat en el llenguatge general té entrada pròpia: és el cas de *rai*,²² *cap* de destinació, *cap* quantitatiu (ambdós amb entrada pròpia, tot i que algun diccionari els consigna com a accepcions dins l'article del nom *cap*) i *bastant* (en tots els diccionaris amb entrada pròpia i no pas dins *bastar*). També *pas* té entrada pròpia en la majoria de diccionaris, si bé en algun apareix com a accepció dins l'article del nom *pas*. En canvi, altres mots gramaticalitzats que no estan tan consolidats apareixen com a accepcions dins l'article del mot ple del qual provenen; és el cas de *via* (aquells que el consignen) o *pla*. (El mot *prou* va sempre amb entrada pròpia perquè el nom original, *prou* 'profit', ha desaparegut.)

En aquest punt cal dir que l'*Arimany* té una tècnica pròpia que no es troba en altres obres. És el que podem anomenar *exemple subentràdic*. Les subentrades generalment consignen expressions fixades (del tipus *en sec* dins l'article de l'adjectiu *sec-a*). Des del punt de vista tipogràfic, l'*Arimany* consigna de la mateixa manera les subentrades corresponents a expressions fixades i els exemples que poden ser d'interès a l'hora de traduir un ús determinat. Els diversos exemples subentràdics van entre parèntesis, amb un únic parèntesi per a tots. Com a mostra tenim *pla*, *poc* o *gota*.²³

En darrer lloc, s'observa que un mot que costa de traduir és objecte d'atenció per part del lexicògraf. És el cas de *rai*. Algun lexicògraf intenta donar-hi equivalències com si fos un mot qualsevol més (és el que fa Moll); però en la majoria de casos s'opta per fer-ne una explicació, ja que buscar-ne equivalències és realment complicat. Amb *pas* i *poc* adversatius passa el mateix: en força casos hom n'ofereix una traducció, però algun diccionari n'explica l'ús (en el cas de *poc*, el fet que va a l'inici de la frase).²⁴

19. Una entradeta és una subentrada amb una certa autonomia respecte de l'article, consignada en un punt i a part (de manera semblant com fa la tradició lexicogràfica anglosaxona).

20. *Força* apareix amb entrada pròpia a *Arimany* i *Miracle*, com a accepció del nom *força* a *Vox Avançat*, *Vox Manual*, *Munté* i *Canigó* i com a entradeta a *GEC*.

21. El *GEC* consigna *pla* com a entradeta dins l'article *pla*. El *Vox Avançat* i el *Moll Gros* el posen en una entrada pròpia: «*pla* adv. bastant: *Heu treballat pla*, Habéis trabajado bastante» i «*pla* adv. (certament) *claro, cierto / això pla! ¡claro que sí!*», respectivament. A la nota 18 hi ha exemples de l'*Albertí* i l'*Arimany*; el primer el tracta amb entrada pròpia però el segon com a exemple subentràdic. I encara alguns només consignen la possibilitat de dir *pla bé* (vegeu la nota 18).

22. Però el *Canigó* posa *rai* com a accepció dins l'entrada del nom *rai* 'conjunt de fustes navegables'.

23. L'*Arimany* du: «**GOTA**. gota (**NO HI VEIG GOTA**, no veo gota, no veo nada [...])». El tractament de *poc* en aquest diccionari es reporta a la nota 25, i el de *pla* a la nota 18.

24. El *Canigó* posa *pas* com a accepció dins l'entrada del nom *pas*, i en diu: «sirve para reforzar la negación en determinados casos» (també dona una subentrada *no pas*, l'equivalència de la qual és *más no* i *no por cierto*). El *Vox Manual* defineix *pas* així: «Partícula que refuerza la negación», i remet al resum gramatical. Quant a *poc*, el *Vox Avançat* du aquesta informació: «**poc 1 adv.** [...] **3** (al principio de la frase) no:

4 A TALL DE CONCLUSIÓ I DE PROPOSTA

El tractament dels mots gramaticalitzats als diccionaris bilingües català-espanyol publicats entre el 1960 i el tombant de mil·lenni és irregular i, en alguna paraula concreta, fins i tot es pot etiquetar de deficient. Això passa sobretot en diccionaris més antics (anys 60 i 70), mentre que en els diccionaris més recents hi ha resultats més satisfactoris (tot i que també se'n podria millorar algun aspecte).

Seria bo homogeneïtzar el tractament lexicogràfic d'aquesta classe de mots. Això implica, en el fons, consignar sistemàticament cada mot gramaticalitzat amb un article propi, diferenciat del mot original.²⁵ La raó és que, així, l'usuari del diccionari podria trobar millor la informació sobre paraules que sovint costen de traduir. Cal tenir present que qui consulta un diccionari català-espanyol pot ser un andalús que té nocions bàsiques de català, però no un coneixement aprofundit. Aquest usuari no té una competència de català com un nadiu. Per tant, no es guiarà de la mateixa manera que un nadiu a l'hora de cercar informació en un diccionari.

També calen dues actuacions més que tenen a veure amb el procés de documentació. Fóra bo que el lexicògraf tingués informació abundant sobre els usos dels mots gramaticalitzats. Afortunadament, això cada cop és més assequible tenint present la quantitat d'articles acadèmics que s'han publicat sobre el funcionament d'un mot gramaticalitzat (vegeu la bibliografia) i el nombre de monografies sobre parlars locals o comarcals que s'han anat publicant del 1980 ençà. També fóra bo que el lexicògraf conegui a fons els processos de gramaticalització. Això li permetria reconèixer millor quan un mot ple passa a tenir usos funcionals i, doncs, consignar-ho amb entrada pròpia (no pas com una accepció més a l'article del mot ple) i destinar-hi tantes accepcions o explicacions com calgui (procediment que seria d'allò més útil en mots com *pas, pla, poc, gota, idò, arreu, rai, ell*, etc.).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, ANTONI M. / MOLL, FRANCESC DE BORJA (1926-1962): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma, Moll, 10 volums [DCVB].
- ALTURO, NÚRIA / CHODOROWSKA-PILCH, MARIANNA (2009): «La gramaticalització de *sisplau*». *Els Marges*, vol. 88, p. 15-37.

Poc vindré, No vendré [...]. I l'*Albertí*, que el col·loca com una accepció dins l'article de l'adjectiu *poc -a*, en dóna aquesta informació: «**Poc**, a a. - Poco. || m. - Poco. || adv. - Poco. - V. **Poc que**. || [...] || **P. que** - loc. adv. que al comienzo de ciertas frases, las convierte en negativas». (El fet que l'*Albertí* consigní *poc que* s'explica perquè antigament hom creia que el *poc* negatiu tan usual a les comarques gironines era *poc que*. Per a més dades sobre aquesta qüestió, vegeu Rossich (1996).) L'*Arimany*, amb la tècnica de l'*exemple subentràdic*, porta aquesta informació: «**POC -A**, poco -a ([...]; **POC T'HO DIRÀ**, no te lo va a dir; **POC HO SÉ**, no lo sé; [...])».

25. Això no caldria aplicar-ho a *ausades* i *prou*, ja que els mots originals (el verb *osar* i el nom *prou*) no figuren al diccionari per obsolets, de manera que els mots gramaticalitzats ja tenen entrada pròpia.

- BATLLORI, MONTSERRAT / HERNANZ, M. LLUÏSA (2009): «En torno a la polaridad enfática en español y en catalán: un estudio diacrónico y comparativo». RAFEL CUFÍ, JOAN (ed.): *Diachronic linguistics = Lingüística diacrónica = Lingüística diacrònica*. Girona, Documenta Universitaria, p. 319-352.
- BOUTINA-KOLLER, EKATERINA (2001): «Les collocations dans des dictionnaires bilingues». DECESARIS, JANET / ALSINA, VICTÒRIA (ed.): *Estudis de lexicografia 1999-2000*. Barcelona, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, p. 129-136.
- CASTELLÀ, JOSEP M. / CUENCA, M. JOSEP (1993): «La gramàtica no ho és tot, oi?». *Com*, vol. 28, p. 27-29.
- COROMINES, JOAN (1980-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona, Curial / la Caixa, 10 volums [*DECat*].
- CUENCA, M. JOSEP (1995): «Aproximació sintàctico-pragmàtica a les question-tags del català». AADD. *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. II. Barcelona, PAM, p. 397-408.
- CUENCA, M. JOSEP / CASTELLÀ, JOSEP M. (1995): «Una caracterització cognitiva de les preguntes confirmatòries (question tags)». *Caplletra*, vol. 18, p. 65-84.
- CUENCA, M. JOSEP / MASSIP, ÀNGELS (2005): «Connectors i processos de gramaticalització». *Caplletra*, vol. 38, p. 259-278.
- DCVB = ALCOVER / MOLL (1926-1962)
- DECat = COROMINES (1980-1991)
- DELBECQUE, NICOLE (1994): «Las funciones de *así, bien y mal*». *Revista Española de Lingüística*, vol. 24/2, p. 435-466.
- ESPINAL, M. TERESA (1980): «*Tu rai!* Observacions sobre un mot-frase anafòric». *Els Marges*, vol. 18-19, p. 102-108.
- ESPINAL, M. TERESA (1986): «Els mots connectors: entorn de *rai*». *Els Marges*, vol. 35, p. 21-42.
- ESPINAL, M. TERESA (1991): «Negation in Catalan. Some remarks with regard to *no pas*». *Catalan Working Papers in Linguistics*, vol. 1, p. 33-63.
- ESPINAL, M. TERESA (1993): «The interpretation of *no pas* in Catalan». *Journal of Pragmatics*, vol. 19, p. 5-21.
- GARACHANA, MAR (2008): «En los límites de la gramaticalización. La evolución de *encima (de que)* como marcador del discurso». *Revista de Filología Española*, vol. 88/1, p. 7-36.
- GELPÍ, CRISTINA (1997): *Mesures d'avaluació lexicogràfica de diccionaris bilingües*. Barcelona, Universitat de Barcelona [tesi doctoral].
- MASCARÓ, IGNASI (2010): «Aproximació a la partícula *idò*, valors i melodies». *Caplletra*, vol. 49, p. 169-199.
- MORANT MARCO, RICARD / SERRA ALEGRE, E. N. (1987): «Pas». *Els modificadors intraoracionals i interoracionals*. València, Universitat de València, p. 73-75.
- ORTÍS, PERE (1999): *Netegem i enriquim la llengua catalana*. Barcelona, PAM.
- PÉREZ SALDANYA, MANUEL (1997): «Entre el lèxic i la gramàtica: els processos de gramaticalització». CABRÉ I CASTELLVÍ, M. TERESA / LORENTE, MERCÈ (ed.): *Lèxic*,

- corpus i diccionaris. Cicle de conferències i seminaris 95-96*. Barcelona, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, p. 91-111.
- PIQUERAS-BRUNET, MARTA / RULL, XAVIER (en premsa): «Els quantificadors catalans *ple de* i *tot de*: casos de gramaticalització del patró plenitud > multiplicitat». *26è Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques* (València, setembre 2010).
- RIGAU, GEMMA (2004): «El quantificador focal *pla*: un estudi de sintaxi dialectal». *Caplletra*, vol. 36, p. 25-54.
- ROSSICH, ALBERT (1996): «Un tipus de frase negativa del nord-est català». *Els Marges*, vol. 56, p. 109-115.
- RULL, XAVIER (2011): «*Poder ara neva tornar*. Els infinitius-adverbis, un tipus de coverbs en català». *Estudis Romànics*, vol. 33, p. 81-106.
- RULL, XAVIER (en premsa a): «Entre la gramàtica i el diccionari (I): la representació dels mots gramaticalitzats en els diccionaris monolingües generals catalans del tombant de mil·lenni (1990-2010)». V *Col·loqui de l'Associació Francesa de Catalanistes* (Lorient, octubre 2011).
- RULL, XAVIER (en premsa b): «*Anar astall és fer-ho arreu iau, tat?* Les paraules gramaticalitzades del parlar tortosí: descripció, origen i tractament descriptiu i prescriptiu». *III Congrés de Cultura i Territori a les Comarques de la Diòcesi de Tortosa* (Jesús / Vinaròs, novembre 2011).
- SANCHO CREMADES, PELEGRÍ (2003): «Anàlisi contrastiva interdialectal de la fraseologia: el cas de *déu-n'hi-do*, *ausa(d)es* / *a gosa(d)es* i *espaïet*». *Catalan Review*, vol. 17/2, p. 151-176.
- SANCHO CREMADES, PELEGRÍ (2008): «La sintaxis de algunas construcciones intensificadoras en español y en catalán coloquiales». *Verba. Anuario Galego de Filoloxia*, vol. 35, p. 199-233.
- SEDANO, MERCEDES (2009): «Desviación sintáctica y semántica: usos de determinante + «poco de» + sustantivo en el habla de Caracas». *LEA. Lingüística Española Actual*, vol. 31/2, p. 277-298.
- SEDANO, MERCEDES / GUIRADO, KRISTEL (2009): «'Compré un poco de libros': ¿un uso característicos del español de Venezuela?». *Verba*, vol. 36, p. 67-87.
- SOLÀ, JAUME (1990): «Sobre la partícula *rai* i els tòpics». *Caplletra*, vol. 8, p. 55-68.
- SOLÀ, JOAN (1994): *Sintaxi normativa. Estat de la qüestió*. Barcelona, Empúries.
- TORRENT-LENZEN, AINA (2007): «La negació amb *pas* en català antic». *Randa*, vol. 59, p. 201-214.
- TRICÁS PRECKLER, MERCEDES (2006): «Connectors i intencionalitat des de la perspectiva traductora: el cas de *pourtant*». *Caplletra*, vol. 40, p. 129-151.